

UPERNAVIK – PROBLEMER UNDER AFVIKLING

Af kærner *Helge Knudsen*

De første 200 er sydflyttet.

Nej, det er ikke Upernavik, der er under afvikling, kun de problemer, der gennem en årrække har bevirket, at Upernavik just ikke blev »forevisningssted«. Med kommissionsbetænkningens sorte billede af mulighederne in mente vil det måske undre, at målet i dag ikke er en fuldstændig afvikling af de 400 km tyndt befolknet kyst, som Upernavik jo er. Nu bør det først erindres, at flytninger kun sker ad frivillighedens vej, og udfra mine 3 års ophold kan jeg ikke forestille mig, at indbyggerantallet – der pr. 31/12 1952 var 1437 – kan bringes ned under 1.000, uden meget drastiske fremgangsmåder tages i brug. Vi kan i dag sige, at saneringen er godt påbegyndt, ja måske endda halvt fuldendt. Desuden vil jeg vove at mene, at optimismen er større deroppe nordpå, end måske noget andet sted på vestkysten. Stærkt medvirkende hertil er det vel, at der ikke er tale om en virkelig ændring af befolkningens levevis, idet fangsten fortsat er den eneste levevej – og også fortsat må antages at danne grundlaget. Ganske vist er sælbestanden reduceret i forhold til de bedste perioder, men den synes dog nu at være nogenlunde stabil, idet fangsten såvel i året 1952/53 som i 1953/54 var på ca. 15.000 sæler. Kommissionsbetænkningens sidste og laveste gennemsnitstal var godt 6 sæler pr. indbygger, medens man altså nu ligger på næsten det dobbelte, og omend naturforhold fra år til år kan variere disse tal, synes mulighederne for øget fangst og mindre befolkning de mest nærliggende.

Den gordiske knude – *Kuvdlorssuaq*.

Under krigen, hvor lange forsyningslinier var ekstra trælse, blev der skrevet adskilligt i »Grønlandsposten« om forholdene i Upernaviks norddistrikt – altså området ved »Djævelens Tommelfinger« i sydenden af Melville-bugten. Efter krigen sattes spørgsmålet om rømning af området på programmet. En overgang havde væsentlige dele af befolkningen deroppe indstillet sig på at flytte, men det lykkedes ikke at få flytningen gennemført, hvorefter stemningen svingede påny. Ved mit første besøg deroppe i 1951

forstod jeg, at opgaven ville blive drøj, men at man på den anden side ikke fortsat kunne lade de daværende forhold fortsætte, da boliger, erhvervsredskaber o.s.v. var for ringe. Indtrykket bestyrkedes i høj grad, da jeg den følgende vinter aflagde besøg sammen med lægen, og samtidigt inddroges de to nærliggende bopladser i de undersøgelser og samtaler, som fandt sted såvel på stedet som med de forskellige institutionsledere i Upernavik. Udfra dette nye materiale tog landsrådets behandling sommeren 1952 en ny retning, idet man nåede frem til et forslag om at »forenkle« depotstedet Kuvdlorssuaq på Tommelfinger-øen samt nedlægge den nordligste boplads Qarusulik og den sydligere Inugsuligssuaq. Forslaget forelagdes befolkningen, og i marts 1953 nåede kommunalbestyrelsen gennem langvarige drøftelser med landsrådsmedlemmet og de implicerede institutionsledere frem til en enstemmig og klar udtalelse. Ministeriet godkendte »forenklingsplanen«, såfremt ca. 30 % af norddistriktets befolkning ville være villige til at flytte til sydligere pladser, hvor de skulle have mulighed for at klare sig bedre.

Tilbudet til flytterne.

Samtlige familier i »norddistriktet« fik således følgende tilbud: Der garanteredes et nyt færdigt hus ved ankomsten til deres nye bosted, desuden ville de fra landsrådet få en starthjælp. Naturligvis fritoges de også for alle flytteudgifter. Iøvrigt lykkedes det at opnå tilladelse til, at tilbudet måtte gives også til dårligt stillede familier i andre dele af kommunen. På sommermødet i 1953 vedtog landsrådet en kontant starthjælp til hver familie på 1.000 kroner, hvilket i 1954 forhøjedes til 1.500 kr., da man blev klar over, at flytterne måtte sikres nødtørftigt bohave til de nye huse.

Og så gik det stærkt.

På en slæderejse i foråret 1953 havde jeg sonderet stemningen for flytning hos de forskellige familier samt suppleret de »husstandskort«, hvor vi havde samlet flest mulige oplysninger om hver families forhold. Da vi omkring 1. juni fik den endelige afgørelse var der endnu ikke åbent vand i Melville-bugten, så først den 1. juli ankom landshøvdingen (på jomfrurejse med »H. J. Rink«), landsrådsmedlem, kommunalbestyrelsesformand m.fl. til Kuvdlorssuaq. Samme aften mødte et af den stedlige befolkning udpeget »fangerråd« til en drøftelse på »Rink«, og den følgende dag førtes indgående forhandlinger med hver enkelt familie i land. Om tvang var der ikke tale, omend vi jo udfra vore oplysninger kunne danne os indtryk af, hvem der burde overtales.

Den gamle del af Upernavik i månelys og gadelygteskær

Foto: Heilskov

Hele befolkningen fra Inugsuligssuaq var på sidste islæg flyttet til Kuvdlorssuaq, medens vi med »Rink« som isbryder måtte aflægge besøg i Qarusulik. Da landsrådet var gået ind for en hurtig afhjælpning af bolignøden for de familier, der havde berettigelse på stedet, var tiden kostbar, idet frost og sne normalt sætter ind deroppe omkring 1. september, og mørket fra 1. oktober yderligere sammen med begyndende islæg forhindrer byggeri. Der var enighed om, at man burde investere forsigtigt, så man foreløbigt regnede med 25 års afskrivningstid, dersom fangstmulighederne skulle forringes. For en sikkerheds skyld havde man i 1952 fået tegnet 2 hustyper, et lille, men velisoleret tørvemurshus samt et såkaldt »etagehus« helt i træ og med høj rejsning, men med let adgang til senere udvidelse. Med ekspresfart fik Handelen lastet »Kasket« i København, og nogle uger senere ankom skibet med alle byggematerialer samt 3 danske og en grønlandsk tømrer. Inden 1. oktober stod der da 16 tørvemurshuse samt 2 etagehuse, de sidste til henholdsvis kateket og depotbestyrer. Ganske vist nåede kun få af fangerne at få skåret de nødvendige tørv til udvendig beklædning af husene, men dette er nået sommeren 1954, og sidste vinter klarede man sig så med snemure. En række af de kasserede huse blev jævnet med jorden eller afbrændte, idet der var væggetøj i 3. Naturligvis betalte kommunen erstatning til ejerne. På de 2 forladte

pladser bibeholdtes de bedste huse som private eller af kommunen overtagne fangsthytter, så ingen fangstfelter forlades. De sidste dage benyttede håndværkerne til at isolere og omskabe deres barak til et foreløbigt skolekapel, idet den hidtidige kombinerede kateket, depotbestyrer og kommunefoged tidligere havde anvendt sit lille een-rums-hus til såvel skole, kirke og kontor, foruden boligens normale funktioner for familiens 5-6 beboere, hvortil vi »rejsende« så til tider endda måtte lægges.

Sorgerne begynder.

I Diskobugten, nærmere sagt Rodebay, Jakobshavn, Claushavn og Christianshåb, havde der samtidig også været travl byggeaktivitet, idet der opførtes 20 AW-huse til vore sydflyttere. I oktober var »Tikerak« for nordgående for at tage første hold af de ca. 130 sydflyttere, der var klar til nedreisen. Så indtraf een af de i Grønland næsten uundgåelige vanskeligheder. Der konstateredes polio i tilflytningskommunerne.

Hvem turde tage ansvaret for en flytning til et område, hvor een eller flere af flytterne kunne risikere at blive alvorligt syge? Held i uheld – kommunalbestyrelsen var netop til møde i Upernavik, og der opnåedes hurtigt enighed om, at flytningerne burde udsættes til foråret 1954. Dog måtte der træffes foranstaltninger, så ingen af flytterne skulle blive for ringe stillet for vinteren. Resultatet blev, at en netop påbegyndt ombygning af den tidligere lægebolig til administrationskontor blev standset, og der i stedet indrettedes vinterkvarter for ca. 40 mennesker. »Tikerak« måtte midt i oktober gennem nyis tage turen til Melville-bugten, hvor der afhentedes 33 sydflyttere med hunde, kajaker o.s.v. Alt gik godt, og flytterne tog omvæltningen roligt. Også de forskellige flyttere på andre pladser blev der søgt støtte til, og forsorgsudvalgene tilsagde de således uforskyldt overvintrende ekstra støtte.

Det første egentlige alderdomshjem.

Lige før jul fuldendtes opførelsen af vestkystens første virkelige alderdomshjem, så vi kunne udskille de ældre, som havde været midlertidigt indkvarterede bl.a. sammen med flytterne i »nødhotellet«. Et par mindre boliger var iøvrigt også blevet frigjort, så opholdet i »nødhotellet« blev mere tåleligt. Samtidig søgte vi ved foredrag, lysbilleder, film (mange så første gang sligt) og julefest at forberede flytterne til den nye tilværelse. Desuden søgtes flest muligt beskæftiget, først og fremmest ved fangst, så de ikke skulle vænne sig til lediggang til skade for tilflytningskommunerne.

Opholdsstuen på Upernaviks alderdomshjem.

Den første afrejse – men!

Endelig den 24/5 kunne der så gøres klar til afsendelse af de første 50 flyttere, som »Jutho« som årets første skib skulle fuldbelægges med. Det lykkedes at få alt ordnet, skønt vi med lægebåden på vej med flyttere fra Sdr. Upernavik blev stemt inde af is og snestorm kort før »Jutho«s anløb. Men så såre skibet var vel ude af havnen, konstateredes det, at een af de fra Danmark ankomne passagerer havde mæslinger. Ikke alene måtte så Upernavik isoleres, men for at forebygge, at smitte kom i land i bugtområdet, måtte de 50 flyttere forblive ombord et par uger, før de endelig nåede deres bestemmelsessted. Imedens var mæslingerne i fuldt flor i Upernavik, hvor den tidligere lægebolig hastigt måtte indrettes til nødlazaret. Omend kun Upernavik var afspærret, var frygten for smittens udbredelse dog så stor, at de resterende, utålmodige flyttere ude i distriktet fortsat måtte holdes hen. For i det mindste at sikre, at norddistriktet blev helt »tømt« for sydflyttere, besluttedes det da at gennemføre en særlig karantæne på udstedet Kraulshavn, hvor 43 sydflyttere så samledes. Dette internat stod på i godt 3 uger, så vi kunne garantere, at ingen kunne medbringe smitte sydover. I ventetiden tog nogle på fangst, medens andre anlagde et par tiltrængte gangstier, så alt gik på bedste måde. På vej sydover fra Thule kom »Jutho« så indenom og afhentede syd-

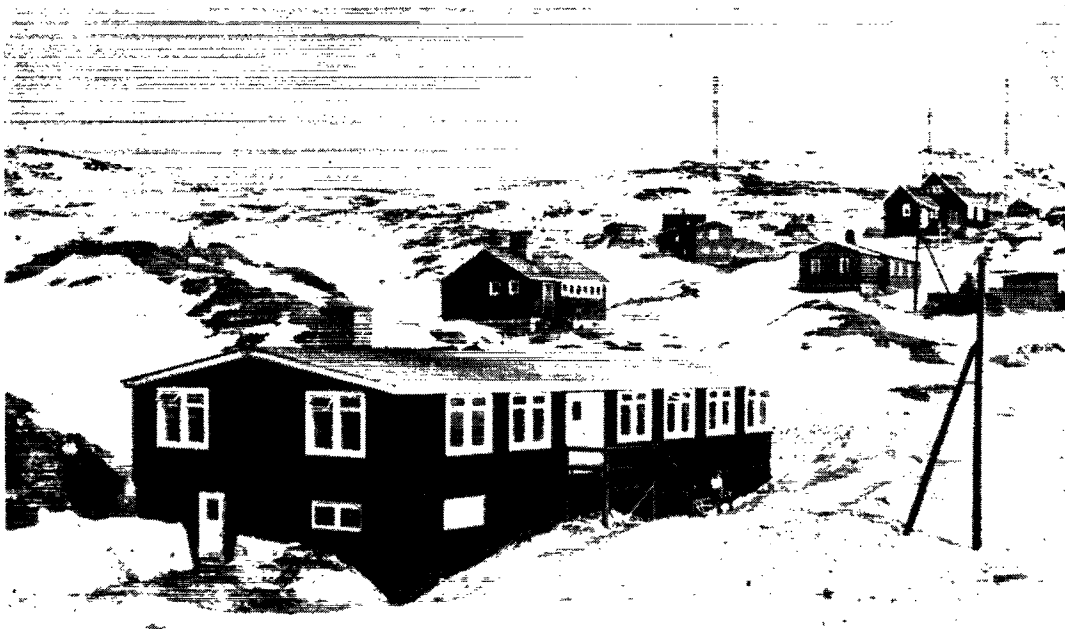
flytterne. I slutningen af september afhentedes fra Upernavik de sidste af 1953-flytterne, ligesom der afhentedes yderligere en del flyttere, som først i 1954 havde kunnet få løfte om sydflytning, idet yderligere 9 huse blev opført i 1954 i henholdsvis Godthåb, Itivdleq (Holsteinsborg) og Akugnaq (Egedesminde). Forresten kom en enkelt familie i 1953 afsted til Sukkertoppen, så det altså er 30 store, nye boliger, der er opført til sydflyttere fra Upernavik. I 1953 og 1954 er desuden i selve Upernavikdistriktet ialt bygget 35 nye boliger til befolkningen, og også i de følgende år kan ventes mange ansøgninger om huse såvel i Upernavik kommune som i sydligere kommuner af nye flytteønskende, hvorefter det jo trods alt vil være til at overse boligproblemet, der efter mit skøn er hovednøglen til tuberkuloseproblemet.

Sideløbende problemer.

Parallelt med sydflytningerne er der gjort en kraftig indsats for at få sikret lærepladser for en del af de unge, der gerne vil have en uddannelse, som ikke kan gives eller afsluttes i Upernavik. Hvad der har kunnet gøres for at imødekomme ønsker om midlertidig eller varig bosættelse sydpå er blevet gjort. I de sidste 3 år er herved hjulpet ca. 200 fra Upernavik kommune, foruden de talrige, der er sendt til tb-behandling i Danmark og nu også til sanatoriet i Godthåb. Antagelig vil der i 1955 yderligere kunne hjælpes ca. 50 mennesker til sydflytning.

Men hvad så?

Da selve Upernavik by under de sidste 7-8 års anlægsarbejder er vokset med ca. 200 mennesker til omkring 500, uden at der her kan tænkes egentlig produktivt arbejde for dem, skulle det gerne lykkes at fortsætte sydflytningerne i 1956 med folk fra selve byen. Forudsætningen herfor er dog, om anlægsarbejderne da kan siges at være afsluttede i 1955. Dette skulle kunne være muligt, idet det væsentligste savn er en ny skole. Det er vel dog for tidligt at spå, om sparebestræbelserne vil tillade dette. Men gennemføres anlægsarbejdet, vil meget være vundet, idet et væsentligt incitament til at forblive i byen da vil være borte. Byens tilvækst består ikke mindst af unge, der endnu ikke er gifte, og som har ønsker om at komme til steder, hvor de kan få en fremtid. Men at der skal medvind og ekstra støtte til, for at flytningerne kan fuldendes, samt for at disse flyttere kan få en bedre tilværelse på de nye steder, og derigennem tilføre Grønland højst nødvendig arbejdskraft ved fiskeriet, ja, det turde være klart. Det svage punkt er netop, hvordan man teknisk og menneskeligt kan overkomme den fornødne støtte, idet denne ifølge sagens natur må gives på tilflytningsstederne –

Også i Upernavik er der bygget moderne huse – i forgrunden alderdomshjemmet, foråret 1954.

væsentligst. Det er karakteristisk, at hverken Upernavik-problemerne eller deres løsning er noget nyt – det nye ligger i, at der virkelig sker noget. Således kan jeg nævne, at en række af flytterne i årene under og lige efter krigen var blevet svagt hjulpne til flytning fra bopladser til udsteder, hvor de imidlertid aldrig fik lært at klare sig selv. Forståelsen af dette forhold er ikke svær, når man erindrer, at Upernavik-befolkningen kun har een erhvervsmulighed – sælfangsten. Er en familieforsørger på en eller anden måde blevet uskikket til at klare sig ved denne – hvad så? Eller dersom erhververen omkommer eller dør af sygdom? – Her er ikke blot tale om det akutte ernæringsspørgsmål, for det kan klares ved sociale ydelser, men først og fremmest om oplæringen af de unge. Det er således forkert, dersom sydflytningerne kun opfattes som »aflevering« af gamle, syge og uarbejdsdygtige individer, selvom mennesker, der muligvis kan henføres til disse kategorier, også kan forekomme.

Det ny Kuvdlorssuaq.

Sommeren 1954 har det midlertidige skolekapel atter været anvendt til håndværkerindkvartering, idet der er bygget et godt lille skolekapel, samtidig med at Handelens

depotforhold er blevet betydeligt forbedret, uden at man dog dermed tilsigter at ændre på stedets status som en gammeldags fanger-boplads, der jo i kraft af befolkningens naturaliehusholdning ikke kræver overvældende tilførsler. En dygtig ung kateket er blevet placeret der, ligesom en ung fanger med motorbåd har overtaget depotet, hvilket har givet stigende fangst, skønt pladsens ca. 100 indbyggere i forvejen producerer op mod en femtedel af distriktets indhandling. Alene i august 1949 nedlagdes 20 narhvaler og 2 bjørne foruden adskillige sæler.

Og sydflytterne på de nye steder?

Desværre fik jeg under min permissionshjemrejse kun lejlighed til at aflægge besøg i Jakobshavn, hvor jeg besøgte 7 sydflyttede familier. Disse var installeret i efter deres mening alt for store huse, som dengang endnu manglede at blive møblerede. Ingen af disse familier fortrød, at de var flyttede. Samtlige arbejdsføre var tilsyneladende i arbejde. Om dette indtryk kan tages for norm, tvivler jeg dog om, men man må sikkert gøre sig klart, at flytningerne først og fremmest må ske af hensyn til børnene.

Upernaviks fremtid.

Vi skal ikke mange år tilbage for at opdage, at der fandtes 25 beboede pladser i kommunen. I 1951 var der 21 – i dag 17. Et af handelsstederne (Tugssaq) har kommunalbestyrelsen anbefalet nedlagt – noget tilsvarende kan muligvis blive tilfældet for udstedet Søndre Upernavik. Af bopladserne består 4 kun af hver eet hus, en enkelt yderligere af 2 huse. Indenfor de nærmeste år kan disse 5 pladser tænkes opgivet, og fordoblingen af motorbådsbestanden de sidste par år skulle da betyde, at der er sikret mulighed for fortsat udnyttelse af disse pladsers fangstfelter – ja, mere til, idet motorbådene oftest anvendes som »moderskibe« for kajakkerne, der derigennem får langt større aktionsradius. Nye fangsthuse, kajakundervisning i skolerne, husflidsforening med meget mere kunne det være fristende at berette om, idet disse ting understreger billedet.